

2

Hiztun berriak eta bertso-mundua. Legitimatuta a(ha)la auzitan jarri?

HAUSNARTU Euskal Soziolinguistika Sarien XI. Edizioko
BIGARREN SARIA (2018)¹

Miren Artetxe Sarasola

NOR Ikerketa Taldea

Euskal Herriko Unibertsitatea

miren.artetxe@ehu.es

Sarrera-data: 2018-10-05 / Onartze-data: 2018-11-05

Laburpena. Hiztun berrien hizkuntza identitatea eta hizkuntza erabilera ikerlerro emankorra bilakatu da azken urteotan, hizkuntza gutxituen esparruan. Bestelako hizkuntzen kasuan bezala gurean ere, ikerketek erakutsi dute hiztun berrien hizkuntza erabilera loturik dagoela nolabait, hiztun gisa nork bere burua legitimo sentitzearekin edo eta besteengandik hiztun legitimo gisa hartua izatearekin. Ikerlan honetan, Ipar Euskal Herriko testuinguruan, bertotan trebatzeak eta bertso-munduan sozializatzeak hiztun berrien legitimazio prozesuan izan dezakeen eragina aztertuko dut, alde batetik. Eta bestetik, bertsolariaren irudi kanonikoa legitimazio prozesu horretan muga ere izan daitekeela argudiatuko dut. • *Hitz gakoak:* *Hiztun berriak, bertsolaritza, hizkuntza ideologia, legitimitatea.*

Abstract. The language identity of new Basque speakers (i.e. people who learn Basque as adults, as a second language) and their language use has become a fertile avenue of research over recent years in the field of minoritized languages. As in other cases, in the Basque Country too, research has shown that new speakers' language use is somehow linked to both their own self-perceived legitimacy and other people's perceptions of them as legitimate speakers. This research project focuses on the Northern Basque Country and analyses how becoming involved in the world of extempore verse and developing competences in this art form may influence new speakers' legitimisation process. It also discusses how the canonical image of an extempore verse singer may hinder this legitimisation process. • *Key words:* *New Basque speakers, extempore verse, language ideology, legitimacy.*

SARRERA

I Azken hamarkadetan, hizkuntza berreskuratzeko ahaleginaren ondorioz, euskara etxean jaso ez duten euskaldun kopuruak izugarri egin du gora. Ez da datu anekdotikoa: gaur egun, Euskal Herriko gazte euskaldunen erdiak baino gehiagok ikasi du euskara etxetik kanpo, eta gero eta handiagoa da, modu absolutuan zein erlatiboan, hiztun berrien kopurua².

Badakigu, jakin, euskara etxean ez ikasi izanak –hiztun ibilbidea definitzen duen elementuetako bat besterik ez izanik ere– garrantzia izan dezakeela hiztunen hizkuntza portaeran. Eta zentzu horretan, hiztun berrien hizkuntza identitatea eta erabilera ikerlerro interesgarri bezain emankorra ari da bilakatzen azken urteotan, nola European (O'Rourke eta Ramallo, 2011, 2013, 2015; O'Rourke, Pujolar eta Ramallo, 2015; Pujolar eta Puidgevall, 2015; Boix-Fuster eta Paradís, 2015; Costa, 2015; Hornsby, 2015; Smith-Christmas, Murchadha, Hornsby eta Moriarty, 2017), hala gurean (Amorrortu, Ortega eta Goirigolzarri, 2017; Ortega, Amorrortu, Goirigolzarri, Urla eta Uranga, 2013, 2014; Ortega, Urla, Amorrortu, Goirigolzarri eta Uranga, 2015; Ortega, Amorrortu, Goirigolzarri eta Urla, 2016; Goirigolzarri, Manterola eta Salces 2015; Urla, Amorrortu, Ortega, Goirigolzarri eta Uranga, 2016; Urla, Amorrortu, Ortega eta Goirigolzarri, 2018; Ortega, Amorrortu eta Urla, 2017).

Ikerketek erakutsi dutenez, hiztun *legitimo* izateko zenbait ezaugarri betetzera iristea eskatzen die hiztun berriei gaur egungo euskal gizarteak. Legitimazioa nork eta zeren arabera merezi duen definitzen duen hizkuntza ideologia nagusiak jatorrizko hiztuna izan du hiztun legitimoaren eredutzat (Woolard, 1998, 2008), eta profil bati berez emana zaiona, besteak irabazi beharra dauka. Alabaina, legitimo sentitzea bera gako izanik hiztun berrion aktibaziorako, legitimazio prozesua bera ulertzea estrategikoa da hizkuntza-biziberritze prozesuan eragiteko.

Zer da, ordea, hiztun legitimo izatea? Hizkuntzalaritza klasikoan bezala gizarte-ikuspegiari, hizkuntza bateko hiztun legitimoa *berezko* hiztuna izan da, tradizioz; hizkuntza jakin bat “ama hizkuntza” duena. Hizkuntza gutxituen berreskurapena ardatz izan duen soziolinguistikak ere hizkuntzen biziberritzeari buruzko narratibak *berezko hiztunak* erdigunean jarririk eraiki izan ditu nagusiki, haiek harturik hiztun legitimoatzat (Ramallo eta O'Rourke, 2014)³. Legitimitatea, ordea, ez da kontzeptu estatiko bat. Denboran zehar, eremu baten baitan⁴ negoziatu egiten dira inori legitimitatea gotz diezaioketen ezaugarriak. Gaurko

**Legitimazioa
nork eta zeren
arabera merezi
duen definitzen
duen hizkuntza
ideologia
nagusiak
jatorrizko
hiztuna izan du
hiztun
legitimoaren
eredutzat.**

Atal honetan, lehenik, bertso-munduaren baitan sozializatzearen bidezko hiztun berrien legitimazio prozesua izango dut aztergai, Ipar Euskal Herriko testuinguruan.

egoera soziolinguistikoa ez denez orain dela berrogeita hamar urtekoa, interesgarria da aztertzea egungo euskal hiztun berriak hiztun legitimotzat hartuak diren edo ez (edo legitimotzat ote duten beraien burua), eta zeren arabera gertatzen den bata ala bestea (Ortega et al, 2014).

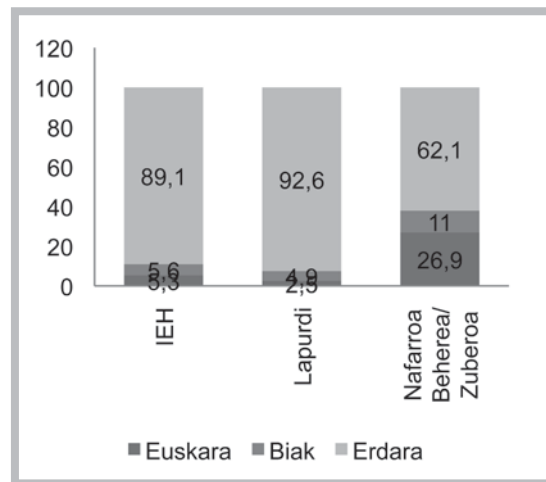
Atal honetan, lehenik, bertso-munduaren baitan sozializatzearen bidezko hiztun berrien legitimazio prozesua izango dut aztergai, Ipar Euskal Herriko testuinguruan (IEH, hemendik goiti), horretarako hainbat urtez bertso-eskolan aritu diren bi hiztun berriren bertso-ibilbide eta hiztun-ibilbideak arakatuz eta hiztun berri gisa izandako bizipenetan arreta jarritz. Ondoren, gaur egungo bertsolariaren irudi kanonikoak legitimazio prozesu horretan bertan jar ditzakeen mugez arituko naiz.

EUSKARA ETA HIZTUN BERRIAK. ESTRATEGIKOTASUN HANDIA, IKERKETA GUTXI

I

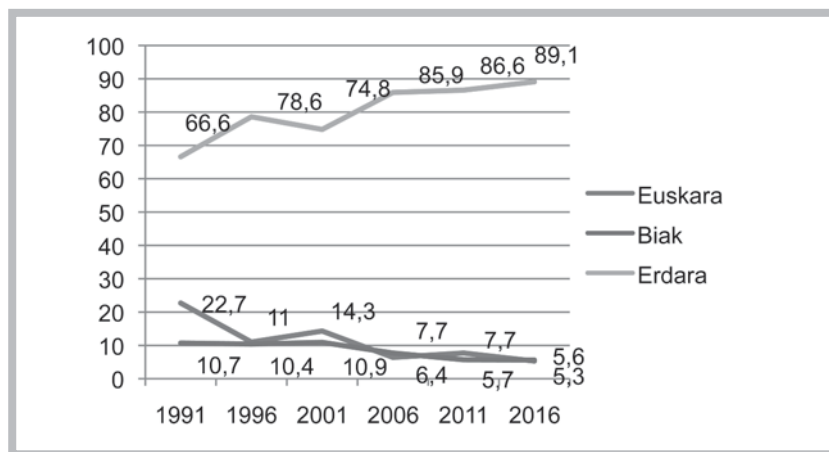
Euskararen berreskurapen mugimenduaren estrategia hamarkada luzetan nagusiki hizkuntzaren ezagutzan ardaztu izanak hiztun berrien emendatze izugarria ekarri du. IEHn 16-24 urte bitarteko %5,3k jaso du euskara bakarrik etxean, eta %5,6k euskara eta erdara. Eta euskaldunen artean %52,9 dira hiztun berriak (Eusko Jaurlaritza, 2018).

1. grafikoa: Lehen hizkuntza(k) 16-24 urte bitartekoen artean. IEH, 2016 (Eusko Jaurlaritza, 2018).

Azken urteetako joeraren arabera, gainera, beherantz doa etxean euskara jaso dutenen kopurua⁵:

2. grafikoa: Lehen hizkuntza(k) 16-24 urte bitartekoen artean. IEH, 1991-2016 (Eusko Jaurlaritz, 2018).

Ane Ortegak, Estibaliz Amorrortuk, Jone Goirigolzarrik eta Jacqueline Urlak azpimarratu izan duten bezala, hiztun berrien garrantzi estrategikoa ukaezina da (Ortega et al., 2016). Hiztun hauek euskararekiko zein atxikimendu, hizkuntza-irudi eta zein hizkuntza-praktika duten aztertzea berebizikoa da hiztun berri hauen hizkuntza bizipenak sakonago ulertzeko (eta alderantziz). Euskararen erabilera apalaren auzia mahai gainean dagoen honetan, zentzuzkoa da pentsatzea hiztun berrien hizkuntza ibilbideek zenbait gako eskain diezazkiguketela erabilerarako jauzia eman dadin behar diren baldintzak xeheago ulertzeko.

Zergatik aztertu, ordea, berariaz hiztun berri goiztiarren eta ezagutza maila handikoen ibilbideak? Pentsa liteke ezin duela alde handirik egon euskara etxean ikasi dutenen eta euskara txiki-txikitan eskolan ikasi dutenen artean. Are gehiago batzuen eta besteen hizkuntza gaitasuna altua baldin bada. Ezberdintasun esanguratsuak ikusi dira, alta, esaterako, Lasarte-Oriako kasuan, euskara 0-3 urte bitartean etxetik kanpo ikasi duten eta etxean ikasi duten 13-24 urte arteko gazteen hizkuntza gaitasunean, euskararekiko atxikimenduan eta lagunarteko erabileran (Jauregi, 2013)⁶.

Ikerketek erakutsi dutenez, faktore ugari eta modu konplexuan eragiten dute hiztunaren hizkuntza hautuetan eta, beraz, portaeretan. Baina, bada hiztun berriei bereziki eragin diezaikekeen faktore bat: hiztun gisa legitimatuak izatearen edo eta sentitzearenak, hain zuzen ere.

Ikerketa honek IEHko bertso-munduan dabilzan, eta euskararen erabilera trinkoa duten bi hiztun berri gazteren legitimazio prozesuak

Euskararen erabilera apalaren auzia mahai gainean dagoen honetan, zentzuzkoa da pentsatzea hiztun berrien hizkuntza ibilbideek zenbait gako eskain diezazkiguketela erabilerarako jauzia eman dadin behar diren baldintzak xeheago ulertzeko.

**Hizkuntza
gutxituetako
hiztun berriek
benetako
hiztunak ez
izatearen
sentipena izan
ohi dute. Eta
ikerketek
erakutsi dutenez,
nork bere buruari
egotzitako
legitimitateak
zein kanpotik
aitortutakoak
(hauek ere
elkarreraginean)
berebiziko
garrantzia dute
hiztun berrien
hizkuntza
erabileran.**

ditu aztergai, haien hizkuntza- eta bertso-ibilbideetan hiztun berri gisa izandako bizipen eta diskurtsoak ardatz hartuz. Zehazki, honako galderari erantzutea izango du lan honek helburu: Bertso-munduko praktikak eta diskurtsoak hiztun berrion legitimazio prozesurako bide ote dira? Zeintzuk dira legitimatze prozesua ahalbidetzen duten gakoak eta prozesua baldintzatzen duen hizkuntza-ideologia?

HIZTUN BERRI GAZTEEN HIZKUNTZA PORTAERAK. LEGITIMITATEA GAKO

I Hiztun berrion hizkuntza portaerak hiztun bakoitzaren bizi-ibilbideak moldatuak dira. Baita sozializazio testuinguruak eraginak ere. Ez da dena egitura, ordea. Badira testuinguru erdaldunetan euskaraz bizitzeko hautua egin duten hiztun berriak, testuinguru euskaldunetan erdaraz bizi direnak dauden bezalaxe (Amorrortu et al., 2017).

Hiztunen hizkuntza hautuetan eta, beraz, portaeran eragiten duten faktoreen analisia soziolinguistikan behin eta berriz aztertu den gaia da. Askotarikoak izan daitezke hizkuntza bat ala bestea hautatzeko eragiten duten faktoreak⁷. Baina, badago faktore bat, esan bezala, hiztun berriei bereziki eragiten diena: hiztun legitimotzat hautemana izatea eta hautematea nork bere burua. Hiztun berrien legitimitatearen gatazka nabarmena da bestelako hizkuntzen testuinguruan ere (O'Rourke eta Ramallo, 2011); maiz, hizkuntza gutxituetako hiztun berriek benetako hiztunak ez izatearen sentipena izan ohi dute. Eta ikerketek erakutsi dutenez, nork bere buruari egotzitako legitimitateak zein kanpotik aitortutakoak (hauek ere elkarreraginean) berebiziko garrantzia dute hiztun berrien hizkuntza erabileran.

Hiztun adina hiztun berri -edo hiztun zahar- mota dago, noski. Hala ere, nolabaiteko sailkapena egite aldera, hiztun berriak -ere- continuum batean bana daitezke, izandako bizi-esperientzietatik garatutako euskararekiko hurbiltasunaren, gaitasunaren, erabileraren, edo atxikimenduaren arabera. Euskal gizartean hiztunak kategorizatzeke zabalduen dauden eta erabiliak diren etiketek, ordea, ez dute konplexutasun hori islatzen.

Euskaldun zahar eta *euskaldun berri* etiketak dira etiketa ohikoenak, hain zuzen, eta hizkuntza jabekuntza prozesuaren nolakotasuna baino ez dute islatzen. Hizkuntza etxean edo etxetik kanpo ikasi izanak bereizten ditu hiztunak bi kategoriotan; funtsean, *benetakotasun* balorearen arabera neurtu izan da hizkuntza-autoritatea gurean, eta *benetako* eus-

kalduna euskaldun zaharra izanik, erran gabe doa (Woolard, 2008). Izan ere, *euskaldun zahar* kategoría esentzialista da, kategoría honek “ama hizkuntza”⁸ kontzeptuaren inguruan eraikitako ideología baitu oinarri: etxean ikasitako hizkuntzak erabat eta bizitza guztirako baldintzatuko du pertsona horren hiztun ibilbidea, eta ez du beste hizkuntzarik bere lehen hizkuntza bezain ongi menperatuko zein eroso erabiliko (Amorrortu et al., 2017). Alta, “lehen hizkuntza edo lehen hizkuntza izateak ez dakar per se mintzaira hori hiztunaren bizitzan nagusia izatea, ez ohikoena edo usuena, ez eta maiteena edo nahiena ere” (Kasares, 2014: 22). “Ama hizkuntzaren” ideología desafiaturen duten hiztun berriak soilik identifika daitezke, beraz, *euskaldun zahar* kategoriarekin.

Alabaina, ikerketek erakutsi dute badela beste etiketa bat hiztun berriek haien burua izendatzeko erabiltzen dutena: *euskaldun* etiketa, huts hutsean. Kategoría hau benetakotasunaren erreferentea den euskaldun zahar eta benetakotasun gutxien duen hiztun berri kontzeptuen artean kokatu ohi da *benetakotasunaren* kontinuumean (Ortega et al., 2014: 92).

Hiztun bakoitzak erabaki dezake kategoría hauetako batetan kokatzea ala ez kokatzea bere burua “bat edo beste bere eginez, denak baztertuz, edo beren identitatea definitzeko modu berriak asmatuz” (Amorrortu et al., 2017: 164). Maizenik, alta, hiztun berriek euskaldun berrizat edo euskalduntzat dute haien burua, azken hauek izanik *euskaldun zahar* kategoriaren erakusgarri liratekeen ezaugarriekiko hurbilen sentitzen direnak, *berez* hiztun berri izan *arren* (Goirigolzarri et al., 2015).

Ikerketek erakutsi dute hiztun kategoriokiko identifikazioak baduela eraginik hizkuntza erabileran. Alderantziz ere uler liteke: erabilerak berak ere eragiten du legitimitatean, “identitatea eguneroko praktike-tan nahiz erritual edo jazoera berezietan, berariaz edo oharkabean, sortu eta negoziatu, landu eta bizitzen den kode berezi bat delako” (Apo-daka, 2015: 31). Legitimitaterik sentitzen ez duten hiztunek konfiantza falta izan dezakete zenbait testuingurutan euskaraz jarduteko garaian eta, beraz, nahiago izango dute beste hizkuntza bat erabili –edo alde-rantziz (Amorrortu et al., 2017). Euskaldun zahar gisa ez identifikatze-ak ez du, beraz, zertan erabilera jakin batekin korrelaziorik izan, eus-kaldun gisa identifikatzen direnen kasuan. Bai, ordea, haien burua eus-kaldun berrizat dutenengan (Amorrortu et al., 2017).

Nola heltzen da bat, baina, euskaldun kategoriarekin identifikatzera? Amorrortu eta kideen arabera, honakoak dira gakoak: euskarazko gai-tasun altua eta jaritasun handia izan ohi dute⁹, euskarazko sare sozia-

Legitimitaterik sentitzen ez duten hiztunek konfiantza falta izan dezakete zenbait testuingurutan euskaraz jarduteko garaian eta, beraz, nahiago izango dute beste hizkuntza bat erabili –edo alderantziz.

**Legitimitatea
praktika
sozialaren bidez
negoziatutako
legitimazio
prozesu gisa
ulertu behar
badugu,
interesatzen
zaigu jakitea
zeintzuk diren
legitimazio-bide
gisa
funtzionatzen
duten faktoreak.**

letan integratuta egon ohi dira, bereziki emozionalki esanguratsuak diren sare sozialetan, euskara egunerokotasunean erabiltzen dute esparru ezberdinetan, eta tokian tokiko euskararen aldaera ezagutzen eta erabiltzen dute.

Muturrera eramanez gero, euskaldun gisa identifikatzen direnetako batzuk portaera berdinarak lituzketen euskaldun zaharrekiko bereizten dituen elementu bakarra euskara etxean jaso ez izana da. Beste era batera esanda, hiztun berriok euskaldun zahararen *passinga*¹⁰ dute, *passinga* ulertzen badugu norberari ez dagokion kategoria (altuago) bateko kide gisa irakurria izateko gaitasuna (izan arraza, kasta, klase soziala, generoa, aniztasun funtzionala, edo bestelako edozein kategoria) (Guzmán eta Platero, 2012; Renfrow 2004). Alegia, badakite ez balukete hiztun berriak direla *aitortuko*, besteek euskaldun zahartzat kategorizatuko lituzketela, horrek ekar ditzakeen pribilegioekin, legitimitateari dagokionez, esaterako. Pribilegiook, aldiz, beti izango dira mugatuak: hiztun zaharren *benetakotasunaren* balioan oinarritzen den ideologia baten arabera, hiztun berriak legitimitatea lortu bai, baina, ez du legitimitate gorenera heltzerik. Gailur hori euskaldun zaharrena da¹¹.

Ontzat emanik hiztun berrien legitimitatea eta hizkuntza erabilera elkarreraginean daudela, hiztun berrien legitimazio prozesuak aztertzea da nire asmoa. Lan honetan, beraz, bi xede nagusi izango ditut, Ortega eta autore-kideek azaleratutako gogoeta bertso-mundura ekarri: legitimitatea praktika sozialaren bidez negoziatutako legitimazio prozesu gisa ulertu behar badugu, interesatzen zaigu jakitea zeintzuk diren legitimazio-bide gisa funtzionatzen duten faktoreak (Ortega et al., 2014) eta faktore horiek ideologia jakin baten arabera funtzionatzen dutenez, interesatzen zaigu legitimazio prozesuen atzean dagoen edo dauden ideologiak ezagutzea.

METODOLOGIA

I
Hiztun berrien inguruko ikerketetan metodologia kualitatiboaren erabilera hobetsi da, oro har, eztabaida-taldeak, bizitza-historiak edota elkarrizketak erabiliz gehienik (Pujolar, González, Font eta Martínez, 2010; Pujolar eta González 2012; Kasares 2014; O'Rourke eta Walsh 2015; O'Rourke eta Ramallo 2015). Nire kasuan, behaketa eta elkarrizketak izan dira erabilitako teknikak.

Lan honek funtsean ikerketa etnografiko bat du oinarri. Bost urteko ibilbidean, IEHko bertso-munduan dabiltzan gazteen hizkuntza ibilbi-

deak, portaerak eta identitateak izan ditut aztergai, bertso-ibilbidearekiko eta bertso-munduko esperientziekiko elkarreraginean. 15-20 urte bitarteko 15 gazte elkarrizketatu ditut, horien artean bi izanik hiztun berriak¹². Azken hauei bina elkarrizketa sakon egin dizkiet¹³. Lehenean, haien bertso- eta hizkuntza-ibilbideak izan ziren elkarrizketaren hari nagusi. Bigarren elkarrizketak, aldiz, hiztun berri izatearekiko bizipenak eta diskurtsoak izan zituen ardatz. Bi elkarrizketatu hauen elkarrizketetako pasarteak soilik erabiliko ditut lan honetan: Nahia eta Aitorrenak¹⁴.

Aitor eta Nahia adin goiztiarrean murgiltze sisteman euskara ikasitakoak dira, Seaska ikastolen federazioaren baitan. Etxean frantsesez egin izan dute beti. Testuinguru soziolinguistikoari dagokionez, biak lapurtarrak izanik, euskaldunak %16,1 diren eremu batean bizi dira (Eusko Jaurlaritza, 2018). Biek ikasi dute Seaska ikastolen sarearen baitan lehen mailatik lizeora arte.

Bertsotan oso txikitik hasi ziren biak ala biak (9 urterekin), eta geroztik bertso-eskolako kide izan dira, unibertsitate garaira arte bederen, Bernat Etxepare lizeoko bertso-eskolan eginik azken hiru urteak. Bertsotan ere arituak dira plazan, bai eskolarteko txapelketetan, bai gazte sariketan (emaitza onak lortuz eta zenbait sariketa irabaziz IEH zein EH mailan) bai ohiko saioetan, eta baita XILABA -Zuberoa, Nafarroa-Behe-rea eta Lapurdiko- txapelketan ere.

Bertso-munduaz gain, euskarazko hainbat sare sozial esanguratsutan murgildurik bizi dira eta euskararekiko atxikimendu biziki azkarra dute. Hizkuntza gaitasun oso handikoak dira, eta euskararen erabilera trinkoa eta proaktiboa dute.

HIZTUN KATEGORIEKIKO TALKA

I
Hizkuntza jabekuntza eta erabilerari buruzko Nahiaren eta Aitorren diskurtsoetan *naturaltasuna* ageri da behin eta berriz.

Bon, euskaraz lehen hitzak, beraz, ikastolan egin nituen, baina, ez dut oroitzen ikastolako hasiera hura talka bat bezala, uste dut prozesua nahiko naturalki egin zela, eta beraz, handitzen joan nintzen ikastolan segituz (Aitor)

Aski naturala da neretzat, aski, ez dut pentsatzen “euskaraz mintzatu behar naiz”. Euskaraz mintzatzen naiz eta punttu. (Nahia)

Hizkuntza-identitate eraikuntzari buruzko diskurtsoan ageriagoa da hautuaren pisua.

Lan honek funtsean ikerketa etnografiko bat du oinarri. Bost urteko ibilbidean, IEHko bertso-munduan dabilzan gazteen hizkuntza ibilbideak, portaerak eta identitateak izan ditut aztergai, bertso-ibilbidearekiko eta bertso-munduko esperientziekiko elkarreraginean. 15-20 urte bitarteko 15 gazte elkarrizketatu ditut, horien artean bi izanik hiztun berriak.

**Haien burua
definitzeko
galdegitean,
Nahiak eta
Aitorrek argi
dute: euskaldun
legitimotzat dute
haien burua.
Baina, ez zaie
emana izan.
Gaiari buruz luze
pentsatutakoak
dira bai bata eta
bai bestea.**

Nik aintzetan pentsatu dut, ez banintz sekulan bertso-eskolarra joan ez nintzatekeela pertsona berdina, ez nintzatekeela orain naizen pertsona ta ez banintz ikastolatik pasa oino guttiago. Izanen nintzen desberdin desberdina zenta ez nuen euskara ikasiko beraz ez nintzen bertsoan hasiko beraz ez nituen... eta beraz azkenean euskara nere identitatearen parte da bainan batzuentzat naturala da, sortzen dira euskal familia batean eta ez dute pentsatzen ; «nere burasoak ez baziren euskaldunak izan ...», naturala da haientzat baina neretzat ez da hain naturala izan. Batzuek ikasten dute euskara, ikastolan mintzatu dira, kurtso orduetan eta puntuu, eta ez dute gehiago galderarik, ez dizkiote galdera gehio pausatzen haien buruari, bainan ni, zinez nere eraikuntzaren parte izan den zerbait da eta euskarari esker egiten ahal ditut orain egiten ahal dudan guzia [...]. Zinez da tresna bat nere eguneroko bizian eta ni eraikitzeko eta beraz ez banu ikasi euskara ez nintzen orain den Nahia izanen. (Nahia)

Haien burua definitzeko galdegitean, Nahiak eta Aitorrek argi dute: euskaldun legitimotzat dute haien burua. Baina, ez zaie emana izan. Gaiari buruz luze pentsatutakoak dira bai bata eta bai bestea.

Nahiaren kasuan, bere burua *euskaldun* gisa definitzen du, huts hutsean. Kontziente da, ordea, hiztun berri izateak bere legitimitatea justifikatu behar izateko posizioan kokatzen duela.

Euskaldun zahar, euskaldun berri, euskaldun nanana, zuk nola definitzen duzu zure burua? [galdera bukatu aurretik erantzuna ematen du] A, euskaldun. Nik euskara ikasi dut hiru urtetan eta nere biziaren hizkuntza nagusia da. Eta amarekin joan naiz Lillera joan den aldiari, apartamentu bat xekatzeko eta logela berdinean lo egin dugu, eta erran diot e, biharamunean edo hola, “beldur dut euskara ahanzteak, bost urtez joaiten baldin banaiz Euskal Herritik” eta erran dit “Badakizu, amets egiten duzu euskaraz, beraz ez duzu ahantziko euskara”. Entzun nau mintzatzen euskaraz nere ametsetan, beraz ni ez naiz euskaldun berri, ni euskalduna naiz. (Nahia)

Norbere burua euskalduntzat definitzea estrategia bat izan daiteke hiztun berri gazteengan, euskaldun berri etiketari ihes egiteko: “en el caso de los sujetos que han aprendido el euskera a edad temprana, también se aprecia que ser euskaldun es de alguna manera «mejor» que ser euskaldunberri” (Amorrortu et al., 2014: 91). Baina, maiz, kategoria “berri” honekin identifikatzeak ez dakar berekin euskaldun berri eta euskaldun zahar kategoriak auzitan jartzea: “se trata de una categoría que obvia la ideología de la lengua materna sin cuestionarla” (Amorrortu et al., 2014: 91). Nahiak ez du, ordea, euskaldun kategoria euskaldun berri eta euskaldun zahar kategorien arteko erdi-maila gisa

ulertzen, edo ez erabat. Euskaldun kategoria euskaldun zahar kategoriarekin parekatzeko apustua egiten du. Ez du benetakotasunaren balioa zalantzan jartzen. Bai balio hori jatorrizko euskaldunen monopolio izatea, ordea. Euskaldun izateaz ari denean, *benetako* euskaldun izateaz ari da, hain zuzen. Eta *Benetakotasuna* jaiotzazkoak ez diren terminoetan negoziatzeko aukera egiten du, horrek bere burua behin eta berriz kokatu behar izatera eramaten badu ere:

Eta pentsatzen dut euskaraz, kondatzen dut euskaraz... Eta batzutan, aurten egin ditut, bi urtez egin ditut matematikak frantsesez, eta zerbait kalkulatu behar dudalarik, gertatzen zait frantsesez pentsatzea. Eta hasieran kezkatua nintzen, eta momentu baten buruan... Mais, ez, zenta entzuten da usu "egiazko euskalduna da euskaraz kondatzen duena ere". [Nik: "A bai?"] Bai. Entzun dut behin baino gehiagotan. Be bi urtez egin ditut matematikak frantsesez. Be, normala da pentsatzea "deux plus deux", baina, gero nere egunerokoan euskara beti hor dut beraz e, zinez ez naiz kezkatzen. [Eta egiazki beldurra duzu euskara galtzea?] E... ez. Ez dut erabiliko, baina, ezin dut ahantzi euskara... e... ez da posible. (Nahia)

Aitorrek bere aldetik, bere burua euskaldun zahar gisa definitzen du. Ez ordea kategoria bera auzitan jarri gabe. Kontziente da euskaldun zaharraren ohiko definizioarekin bat egiten ez duen ibilbidea duela. Euskararen ikaskuntza prozesua bera problematizatzen du, eta aipatzen du hiztun gisa "zerbait eskas zuela" sentitzen zuela nerabezaro hasieran. Ez zuela euskara berak nahi bezain ongi menperatzen. Haien burua euskaldun berritza dutenengan ohikoa da euskal hiztun osoaren ez izatearen sentimendu hori (Ortega et al., 2016). Aitorrek, ordea, hutsunea bete izanaren esperientzia ere bizi izan du.

Bertsoen bidez, irakurriz ta idatziz, azkenean gehien landu dudana hizkuntza delako eta azken hiru lau urte hauetan lagun artean euskaraz bakarrik egiten dudalako. - Aitor

Bere ezagutza eta erabilera mailak kontuan izanik, bestalde, Aitor kontziente da maiz euskaldun zahartzat izan ohi duela jendeak, berak kontrakorik adierazi ezean. Eta hiztun berria dela adierazten duenetan miresmena sortu ohi duela maiz. Gutxiespenetik zerbait duen miresmena. Eta hain justu ere horregatik, esplizituki adierazten du hiztun kategoriak eta hauen arteko hierarkiak berrikusi beharra. Ez du *passin-gak* eman diezazkiokeen pribilegioez jabetu nahi. Pribilegioen banaketa-irizpideen sistema bera jartzen du auzitan.

Aitorrek bere aldetik, bere burua euskaldun zahar gisa definitzen du. Ez ordea kategoria bera auzitan jarri gabe. Kontziente da euskaldun zaharraren ohiko definizioarekin bat egiten ez duen ibilbidea duela.

Honako galderei erantzuna bilatzen saiatuko naiz datozen ataletan: bertso-eskolan aritzeak eta bertso-munduko parte izateak ba ote du eraginik hizkuntza ezagutza eta erabileran? Ba ote du bertso-ibilbideak ezagutza eta erabileraz gain hiztun berrion legitimazio prozesuan bestelako eraginik?

Ni ere ez naiz oso kategoria hoiengatik. Iruditzen zait euskaldun berri termino hori erabili izan dela batzutan modu gutieslean... miresmen puntu batekin bai, baina, beti ere kategoria hori mantentzeko eta gutti-gora-beherako botere harreman bat osatuz. Hala ere, termino hoiengatik inguruan galdetu didatenean eta, gehienek euskaldun zahartzat jo naute eta nik ere euskaldun zahartzat jotzen dut nire burua, apenas dudalako oroitzapenik euskarari lotuta ez doanik, edo euskaraz nire burua adierazteko gai ez nintzen garaietako oroitzapenik edo... - (Aitor)

Hiztun legitimotzat dute haien burua, beraz, bai Nahiak eta bai Aitorrek. Ezagutza maila altua dute, eta erabilera trinkoa. Baieztape horietatik abiatuz, honako galderei erantzuna bilatzen saiatuko naiz datozen ataletan: bertso-eskolan aritzeak eta bertso-munduko parte izateak ba ote du eraginik hizkuntza ezagutza eta erabileran? Ba ote du bertso-ibilbideak ezagutza eta erabileraz gain hiztun berrion legitimazio prozesuan bestelako eraginik?

BERTSOLARITZA ETA HIZKUNTZA GAITASUNA

I Bertsoan aritzeko hizkuntza gaitasun altua abantaila nabarmena da. Zenbat eta hizkuntza baliabide gehiago, orduan eta errazagoa izango zaio bati bere ideiak eta diskurtsoa emandako egitura metriko batean eta behar den bezala errimatuz antolatzea. Eta alderantziz, noski; bertsoan trebatzeak ezinbestean dakar norbere hizkuntza baliabideak areagotzea, oharkabea, hein batean, eta berariaz, beste batean. Bertso-tan ari denak, beraz, badaki hizkuntza lantzen ari dela.

Eta bertso-tan ari ez denak ere badaki eguneroko bizian hizkuntza erabiltzeak eskatzen duen hizkuntza ezagutzatik haratagokoa behar duela bertso-tan ari denak. Eta beraz, bertsolaria -are gehiago, bertsolari onahizkuntza ongi menperatzen duen hiztun gisa irakurria da.

Adibidez nere lanean edo nere, nere ikastolan deitzen naute batzutan Elhuyar zenta Elhuyar hiztegi bat da, edo Euskaltzaindia, eta bo irriz hartzen dut mais... (...) adibidez EGA azterketa pasatzean, bon biziki urduri naiz, ez dakit zendako pasa zait burutik ez nuela lortuko eta denek erran didate "mais zuk ez baduzu nork badu?" (Nahia)

Bertso-eskolan dabilzan gazteek argi dute bertsolaritza trebatzea euskaraz trebatzea ere badela. Horrez gain, bertsolariak euskal gizarte-an duen irudiagatik, bertso-tan dabilenari, eta bereziki, bertso-tan trebea denari, hizkuntza gaitasun altua egotziko zaio. Eta bertso-eskolako

gazteak fenomeno horretaz oso kontziente dira, nahiz korrelazio zuzen hori emantzat jotzea sinplifikazioa iruditu.

Adibidez, pasatzen dugularik EGA azterketa, denek, bertso eskolako guziek lortzen dugu eta abantsu denek badugu hamasei ta hemezortzi artean. Erran nahi dut, beraz hori ez da kasualitatea eta, eta hori ere ikastolan entzuten da, eee... “bai, ni ez naiz euskaraz ari edo nik ez dut EGA zenta nire burasoek ez dakite euskaraz”, ta nik erraiten dut batzutan mais nereek ere ez, “ah mais zu bertso eskolan zira” eta azkenean egia da, lantzen da ere bainan ez da aitzakia bat zenta nik ber.. euskara ez dut bertso eskolan ikasi, beraz eee... (Nahia)

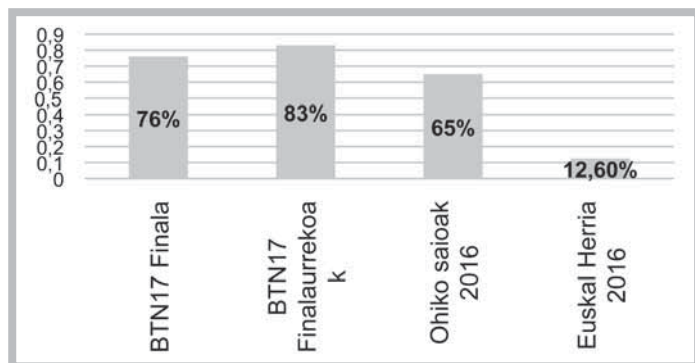
Gaitasun objektiboa areagotzeaz gain gaitasun subjektiboa ere areagotzen du bertso-eskolaren eta bertso-munduaren baitako esperientziak. Gaitasun subjektibo apalak berarekin dakarren bezala nork bere buruari egotzitako legitimitate eskasia, gaitasun subjektibo altuak, eta kanpokoek gaitasun altua egozteak, legitimazio prozesuan eragin positiboa du. Eta horrez gain, zenbat eta gaitasun erreal edota hauteman handiagoa izan, orduan eta euskararen erabilera handiagoa egin ohi da, hiztun berrien kasuan ere (Goirigolzarri et al., 2015).

BERTSO-MUNDUA EUSKARAZKO ETA EUSKARAREN ALDEKO MUNDU

I

Bertso-mundua euskaraz garatzen da, oro har. Ados. Baina, hortik haratago doa datuek erakusten dutena. Badago erlazio bat (ez bortxaz kausa-efektuzkoa, noski) bertso-munduan ibiltzearen eta euskara erabiltzearen artean: bertso-munduan dabiltzanek, oro har, euskararen erabilera oso trinkoa dute bertso-mundutik kanpo ere.

3. grafikoa: Bertsolaritzaren publikoan eta euskal herritarren artean euskararen erabilera. (Zubiri et al., 2018). (EHko datuak VII. Kale erabileraren neurketei dagozkie, eta publikoaren datuetan, gehien erabiltzen duten hizkuntza aitortuari dagozkie.)

Gaitasun objektiboa areagotzeaz gain gaitasun subjektiboa ere areagotzen du bertso-eskolaren eta bertso-munduaren baitako esperientziak. Gaitasun subjektibo apalak berarekin dakarren bezala nork bere buruari egotzitako legitimitate eskasia, gaitasun subjektibo altuak, eta kanpokoek gaitasun altua egozteak, legitimazio prozesuan eragin positiboa du.

**Bertsolariari
eskatu egiten
zaio euskararen
gaineko
diskurtoen
sortzaile eta
hedatzaile izatea.**

Bertso-munduan sozializatzea euskararen erabilera trinkoa ezaugarri duen mundu batean sozializatzea da, beraz. Baina, ez hori bakarrik: bertso-munduan sozializatzea euskararen aldeko eremu diskurtsiboan sozializatzea ere bada. Entzun besterik ez dago bertsolaritzaren sozializazio gune nagusietako bat den Txapelketa Nagusian euskarak gai gisa duen presentzia (Akizu, 2018). Bertsolariari eskatu egiten zaio euskararen gaineko diskurtoen sortzaile eta hedatzaile izatea¹⁵. Eta diskurtoaren sortzaile eta hedatzaile izateko funtzio hori bera bete dezaten eskatzen zaie bertsolari gazteei eskolarteko txapelketetan ere, esaterako. Hona hemen, adibide gisa, IEHko 2015eko eskolarteko finalean bakarkako lanerako jarritako gaia: “Zuen kolegio edo lizeoko ikaskideak kanpoko aire hartzean frantsesez ari dira, behar baino gehiago.”¹⁶

2015-06-06 Hazparne
IEHko eskolarteko finala
Bakarkako ariketa

Nahia :
Autobusean, aire hartzean,
Gelan, frantsesez gustura
Lizeo euskaldun batean batzuek
Ez dakite nun den muga
Hunat zertara hautuz etorri
Diren ere badut duda
Nahiz ta egoera kezkarriak
Sortzen didan arrangura
Kasu egiteko erran diet ta
Orain beraien esku da

Aitor
Ikastolatik lizeoraino
Berdin da ororen buru
Gaur euskararen biziraupena
Ez dago oso seguru
Gazte jendeon erabilpenak
Izan behar du helburu
Gure adinean euskara ez bada
Erreferentzizko mundu
Horrela bada ikastoletan
Zerbait gaizki egin dugu

Bertso-munduak berak sortzen eta birsortzen ditu euskararen erabileraren aldeko diskurtsoak, bertsolaritzaren sozializazio esparruetan. Kanpora begira, beraz, neurri batean behintzat, bertsolariak euskararen erabileraren aldeko diskurtsoa bera gorpuzten du.

1. irudia: Maialen Lujanbioren aurpegia eta bere BTN2009ko txapeldunaren agurraren bukaera¹⁷ irudikatzen dituen horma-irudia (Tolosa, Gipuzkoa).

Uste dut jendeak hori goaitatzen duela. Goaitatzen du euskararen inguruko aldarrikapenak guk egitea, eta pixkat misio bat bezala. Nire ustez inportantea da. Eta horrek erakarri zaitu gehio, edo ez edo... Nire ustez egin da nere bidean zehar eta nire bidean zehar ohartu naiz (...). Hain naturala zena, ohartzen zira, natura da, baina, arraroa da, hala ere. (Nahia)

Bertsolaria ez da soilik mezulari gisa irakurria. Euskararen erabileran eredu gisa ere ikusia da. Hala, bertsolari izan nahi duenari eskatzen zaio, bertsotan jakitea ez ezik, bere euskararen gaineko diskurtso eta praktiken gaineko gogoeta bat.

Oroitzen naiz bosgarren urtean, lehen aldiz kantatu nuela Bertsulari-Ttikin, ta ikaskide guztien aitzinean, ta denak ni animatzen, krixton eguna izan zen nerezako... eta sartu ginen ikastolara eta hor hasi ginen futboleant jokatzeko edo auskalo zertan, eta oroitzen naiz frantsesez, fran, frantsesez hitz egiten genuela, ta irakasleak bota zidala "Goizean Bertsulari-Ttikin kantatu ta atsaldean lagunekin frantsesez?" Oroitzen naiz hortaz. [Ta nola bizi izan zinuen, hori?] Oso gaizki. Bai bai, kriston lotsa sentitu nuen... (Aitor)

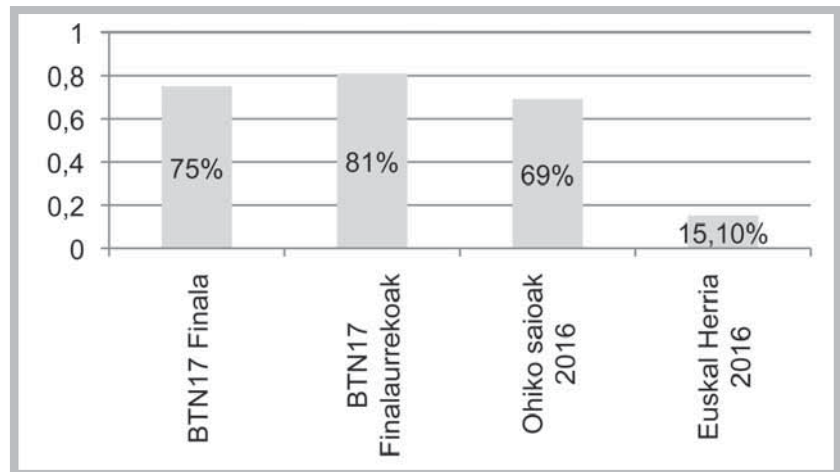
Bertsolaria ez da soilik mezulari gisa irakurria. Euskararen erabileran eredu gisa ere ikusia da. Hala, bertsolari izan nahi duenari eskatzen zaio, bertsotan jakitea ez ezik, bere euskararen gaineko diskurtso eta praktiken gaineko gogoeta bat.

70eko hamarkadan sortu eta 80ko hamarkadan garatu ziren bertso-eskolek eta hauen inguruko ideologiak ahalbidetu eta legitimatu zuten bezala emakumeak bertsoan trebatzea, bertso-eskola horiek eta ideologia horrek berak ahalbidetu eta legitimatu zuten, lehen aldiz, etxetik bertsozale ez zirenak bertsoan trebatzea; etxean erdaraz ari ziren hiztun berriak tartean.

BERTSO-MUNDUA EUSKALDUN ZAHARREN MUNDU

Gaur egun zenbait erdalgunetan hiztun berriak dira bertsolaritzaren sozializazio-eragile nagusi. EHko bertso-eskolak hiztun berriz osatuak dira, hein handi batean, eta hiztun berriak dira bertsozale berri potentzial gehienak. Esan liteke, ordea, orain arte bertsolaritza nagusiki gizonen gizonentzako garatutako praktika sozial eta kulturala izan den bezala, euskaldun zaharrek euskaldun zaharrentzako garatua ere izan dela, eta dela oraindik, neurri handi batean. Horren adierazle dira, besteak beste, bertsolaritzari buruzko azken ikerketa soziologikoko datuak: EHko euskal hiztunen artean %15,10 baldin badira euskaldun zaharrak, %69 dira ohiko bertso-saioetako entzuleen artean, eta Txapelketa Nagusiko publikoak gustukoak dituen bertsolarien artean %95¹⁸.

4. grafikoa: Bertsolaritzaren publikoan eta euskal herritarren artean lehen hizkuntza euskara dutenen proportzioa. (Zubiri et al., 2018). (EHko datuak VI. Inkesta Soziolinguistikoaari dagozkie).

70eko hamarkadan sortu eta 80ko hamarkadan garatu ziren bertso-eskolek eta hauen inguruko ideologiak ahalbidetu eta legitimatu zuten bezala emakumeak bertsoan trebatzea, bertso-eskola horiek eta ideologia horrek berak ahalbidetu eta legitimatu zuten, lehen aldiz, etxetik bertsozale ez zirenak bertsoan trebatzea; etxean erdaraz ari ziren hiztun berriak tartean. Baina, emakumeen kasuan nola, bertso-eskolarako sarbidea demokratizatu izanak soilik ez dakarren bezala gizarteko emakume-gizon proportzioa oholtzara eramana izatea, bertso-eskole-tako atea hiztun berriei zabalik egoteak bere horretan ez du gizartean dagoen hiztun berri proportzioa oholtzara eramanarazi.

Nire ikerketaren testuinguruan aintzat hartuz, IEHn bertsoan aritzen diren gazteetan ere, hiztun berri gisa kategorizatu daitezkeenak gutxiengo nabarmena dira¹⁹.

Zinez ez dakit zendako maitatu nuen, zendako hasi nintzen zenta bertso-
eskolan berriz nintzen bakarra, denen burasoek bazekiten euskara, mais biek
eh, gainera bi burasoek eta denak bertsozaleak ziren familian. Ta ni hor
nintzen, e... buraso euskaldunak ez zituen neska, ez nuen deus ezagutzen
bertsolaritzaz... Bainan deus e! (Nahia)

Bertsolari gisa identifikatzeak bertso komunitatearekiko, eta hedaduraz, hiztun zaharren komunitatearekiko harreman zuzena edo eta partaidetza egozteko balorea du. Kanpotik begiratuta, bertso-munduko hiztun berriei legitimitatea egotzi dakieke, beraz, zentzu horretan. Aldiz, hiztun berriok bertso-munduaren baitan ikusten dute, beste eremu batzuetan ez bezala, haien hizkuntza identitatea auzian jarria.

TXALORIK EZ, ARREN

I Nahia eta Aitorren testuinguruan, hiztun berria izatea ez da salbuespena izatea. Lizeoan ohikoa da lagunen artean guraso bat ala gehiago ez euskaldunak izatea. Lizeotik kanpoko ezagunen artean ohikoa da euskaraz ez jakitea ere. Bertso-eskolan guraso erdaldunen seme-alabak gutxiengoa izanik ere, ez dute gaiaz hitz egin izan, konstataziotik hara-
tago. Ez dute hiztun berri izatea pisuzko ezer denik sentitu, plazan kantuan hasi arte.

Hor, nik dut bizipena ba hamazazpi urterekin, hamasei urterekin, sariketak egiten hasi edo saioaren bat bereziki Gipuzkoan edo Bizkaian eta... ba... hor dituzu bi, ez dakit, zure izaeraren baitan badituzu bi ezaugarri miresmenerako iturri izan daitezkeenak, ez? Iparraldekoa eta bertsolaria, eta gero gurasoak datoz zure bila saio ondotik eta hitz egiten dute antolatzaileekin eta antolatzaileak ohartzen dira gainera gurasoak ez dituzula euskaldunak, ez? Eta hor bi ezaugarri horiek nabarmentzen dizkizute bai ala bai, gehienetan. (Aitor)

Bertsotan ari diren hiztun berri gisa, bai Nahiak eta bai Aitorrek sentitu dutena, merituaren aitortza da. Aitorren hitzetan, “miresmen puntu bat”. Eta ez bata ez besteak ez dituzte bizipen positibotzat, ordea, aitortza une horiek.

Kontua da izatekotan nik izan dudana besteengandik heldu den miresmen puntu hori ez? “Joe...” gurasoak erdaldunak izanez eta bertsoan, eta euskaraz hain ongi egin, hain ongi idatzi... Ez dakit, gehienbat hortik joan da bizipena

***Bertsotan ari
diren hiztun berri
gisa, bai Nahiak
eta bai Aitorrek
sentitu dutena,
merituaren
aitortza da.
Aitorren
hitzetan,
“miresmen puntu
bat”. Eta ez bata
ez besteak ez
dituzte bizipen
positibotzat,
ordea, aitortza
une horiek.***

Bai Aitor eta bai Nahia deseroso sentiarazten ditu, beraz, hiztun berri izateagatik jasotzen duten miresmenak. Lehenari, gehienbat bere euskararekiko harremana artifizialagotzat jotze hori zaio deserosoa. Eta euskararekiko gaur egun duen harremana kontuan hartuta bere kasua salbuespen gisa aurkezte hori.

eta erantzun naturala holakoetan izaten zen ez nuela besteek baino meritu gehiago. Deseroso sentiarazten zaitu horrelako gauzak entzuteak? Hein batean bai. Hein batean bai, ze emantzat jotzen da guk bestelako prozesu bat izan behar dugula, hizkuntzarekiko lotura gatazkatsuagoa izan behar dugula agian, ez hain naturala, ez dakit, nahiko arrarotzat jotzen da euskara ama hizkuntza ez izanik, adin batera iritsita euskaraz hobeki moldatzea beste edozein hizkuntzatan baino... gehienbat ikuspegi horretatik. (Aitor)r

Ainitzetan, badakit erran didatela burasoak euskaraz ez jakiteagatik mereximendu gehiago nuela oraindik bertsoan aritzea eta hori... Eta nire burasoei erran diete, hori, eta ez dute baitezpada ongi hartu! (...) Batek erran zien behin "Elle a du mérite!", fin, besteek baino gehiago. Amarentzat pixkat gogorra izan zen... (Nahia)

Bai Aitor eta bai Nahia deseroso sentiarazten ditu, beraz, hiztun berri izateagatik jasotzen duten miresmenak. Lehenari, gehienbat bere euskararekiko harremana artifizialagotzat jotze hori zaio deserosoa. Eta euskararekiko gaur egun duen harremana kontuan hartuta bere kasua salbuespen gisa aurkezte hori. Nahiak, aldiz, gurasoekiko enpatiaz gatazka gisa bizi du berari egotzitako meritua, gurasoek euskaraz ez jakitea bere garapenerako eragozpen bat dela auresuposatzen baitu. Merituaren aitortza, beraz, bi ahoko ezpata gisa sentitu ohi dute biek ala biek. Ez dute aitortza gurasokeria gisa bizi baitezpada, baina, bada-kite miresmen horren atzean dagoena hiztun kategorien kapital linguistikoa lortzeko aukera ezberdintasuna dela.

Gurasokeria ez nuke erranen. Lehenago aipatzen nuen miresmen eta meritu berezi bat ikuste hori... Baina, da horrek ze izan dezakeen gibelean... (Aitor)

Izan ere, hiztun berriari borondatearen balioa erantsi dakioke, eta hortik, ahaleginaren balio horretatik legitimitatea areagotu, edo benetakotasunaren balioa lehenetsiz legitimitaterik aitortu ez. Ala zuzenean ahalegin eta borondaterik ez egotzi edo ez baloratu, eta prozesua baino emaitzari begiratu, hots, gaitasunari, erabilerari, eta bestelakoei, eta hortik soilik baloratu hiztunaren legitimitatea. Aukera hauek eta gehi-ago egon litezke. Baita aukera batzuen eta besteen arteko hibridoak ere. Norbere balore-eskala aldatu ere egin liteke, kasutik kasura, edo garaitik garaira. Baina beti izango dira hautu hauek, kontzienteki ala inkontzienteki, ideologia baten emaitza.

Eta bertso-munduak, kanpora begira, hiztun berria legitimatzekeo gunek bat izanagatik, bertso mundua ez da gizartearekiko modu isolatuan garatzen, ezta hizkuntza ideologiei dagokienez ere.

AMA HIZKUNTZAREN ALDE, ETA KONTRA

I Hain justu, modu isolatuan garatzen ez delako, gizarteko diskurtsoek bertso-munduan eragiten duten bezala, neurri txikiagoan bada ere, bertso-munduko diskurtsoek ere eragiten dute gizartean. Eta jakinez bertso-mundua hiztun legitimoz osatua dagoela gizartearen begietara, estrategikoa da hizkuntzaren berreskurapen prozesuari begira, bertso-mundua berak duen zilegitasun aitortutik eta euskararen inguruko diskurtsoak sortzeko eta birsortzeko duen gaitasunetik, *benetakotasunean* oinarrituriko ideologiari alternatibak eskaintzea.

Eta neurri batean, gertatzen da. Bertso-munduaren baitan kapital sinboliko handiena izan dezaketen hainbat eragileren hiztunen legitimitateari buruzko diskurtsoa bada, zuzenean ala zeharka, *benetakotasunaren* balorean oinarritzen den diskurtsoarekiko kontrajarria. Gaur egungo bertsolaritza ez da eremu euskaldunetan soilik garatzen, eta, hain zuzen ere, bertsolaritza biziberritzen emandako pauso nabarmenenak erdalguneean eman dira azken hamarkadotan, eta badago, bertso-munduko diskurtso-unibertsoan, gune honetako bertsozale eta euskaldunekiko ezagupen bat, bai ezaguera eta bai aitortza zentzuan.

Lehen adieraren adierazle gisa har liteke Maialen Lujanbiok Uxue Alberdiren galderari erantzunez emaniko adierazpena, zeinetan adierazten duen bertso-munduaren baitako ibilerak ematen duela, hain zuzen ere, euskaldun izateko modu ezberdinen berri izateko aukera:

Bertsolaritza izango da Euskal Herrian euskara hutsean egiten den jardun guztienetako bat. Nola eragin du eta eragin izan du zure euskalduntasunaren kontzientzian horrek?

Batetik, bertsolaritzak Euskal Herria ezagutzeko aukera eman dit. Nik, nerez, banuen sentiberatasun bat, ideologiara oraindik iritsi ez zen sentimendu bat, eta bertsolaritzak eman dit horretan sakontzeko aukera. Eta eman dit, baita ere, euskaldun izateko eta euskara bizitzeko modu desberdinak ezagutzeko aukera. Azpimarratu nahiko nuke hori, euskarari buruz hitz egiten dugunean oso zaila izaten delako erretratu orokor bat egitea, egoera soziolinguistikoari dagokionean Euskal Herrian lurralde, zonalde, auzo, eta hiri desberdin asko dauzkagulako. Familia euskaldunekoa naiz ni, herri nahiko euskaldun batekoa, baina ezagutu ditut euskaldun izateko beste modu batzuk, beharbada ez hain tradizioetik edo etxetik datozenak. (Lujanbio, 2017-03-01)

Estrategikoa da hizkuntzaren berreskurapen prozesuari begira, bertso-mundua berak duen zilegitasun aitortutik eta euskararen inguruko diskurtsoak sortzeko eta birsortzeko duen gaitasunetik, benetakotasunean oinarrituriko ideologiari alternatibak eskaintzea.

**Euskalduntzeko
moduak aipatu
diskurtsoetan
duen
zentralitatea
aintzat hartuz,
ezin esan liteke
bertso-munduan
gainditutako
dikotomia denik
euskaldun
berrien eta
euskaldun
zaharren artekoa.
Legitimaziorako
bide diren
ezaugarrien
birdefinitze
prozesua
martxan egon
arren.**

Bigarren adieraren adibiderik behinena Amets Arzallusek 18. Korrika-ko lekukorako idatzitako mezuan “ama hizkuntza” kontzeptuaz egiten duen irakurketa da, beharbada:

Euskara da ene ama hizkuntza. Baina ama hizkuntza zer da? Ama hizkuntza ez da lehenik ikasten den hura, ez da amaren magalean jaso genuen hura, ama hizkuntza da, enetzat, pentsatzeko baliatzen dugun hizkuntza. Gure arrazoiak eta irudiak nola fabrikatzen ditugun han dago gure ama hizkuntza. Eta posible da, bizitzan zehar, euskara ama hizkuntza bilakatzea, euskaraz pentsatzen ikastea. Bide horretan zatoztenoi miresmen eta goraintzi, eta norbaitek esaten baldin badizue zuek euskaldun berriak zaretela, edo euskara ez dela zuen ama hizkuntza, esaiozue zaharra izatea ez zaiola inori gustatzen, eta bide batez, esaiozue, ama hizkuntza ez dela lehenik ikasten den hura, pentsamendua sortzen duen bakoitzaren hizkuntza baizik. (Arzallus, 2013-03-24)

Bertso-munduan, beraz bere burua euskararen berreskurapenerako eragileztat eta gizarte mugimendu eraldatzailertzat duen neurrian, eta eremuaren baitan botere-posizioetan dauden eragileek diskurtso eraldatzaile hauei eusten dieten heinean, pentsa liteke halako diskurtsoen hedatzaile izateak kapital sinbolikoa egotziko diela bertso-munduko beste eragileei ere. Prozesu hau, ordea, ez da osoki eman.

Benetakotasunaren balioari zentralitatea kentzen dieten diskurtsoak, oraindik orain, ez daude erabat artikulatuta bertso-munduaren baitan ere, gizartean hegemonikoa den ideologiarekiko alternatiba gisa. Esan liteke, beharbada, “ama hizkuntzaren” ideologia muturreraino eraman izan duten diskurtsoak ez direla hain hegemonikoak gaur egun. Eta bertso-ekitaldi nabarmenetako diskurtsoetan positiboki aipatu ohi direla bai euskaraz etxean jabetu izana²⁰ eta bai euskara etxetik kanpo ikasi izana ere²¹. Azpimarra dezagun, hala ere, diskurtsoetan, euskaldun *legitimoaren* posizio eztabaidaezinean kokatzen dela igorlea, eta hizketa-gai duen *beste* dela, ia beti, hiztun berria. Bertso-munduko eragileek, modu inplizitu zein esplizituagoan, ezinbestean *euskaldun zaharren* ordezkari gisa irakurriak diren horiek, abegi egiten diete *hiztun berriei*. Ez da, ordea, eremua bera definitzen duen *benetakotasun* elementua desagertu. Eta euskalduntzeko moduak aipatu diskurtsoetan duen zentralitatea aintzat hartuz, ezin esan liteke bertso-munduan gainditutako dikotomia denik *euskaldun berrien* eta *euskaldun zaharren* artekoa. Legitimaziorako bide diren ezaugarrien birdefinitze prozesua martxan egon arren.

Plazaz plazako bertsolarien arteko hiztun berri ratioak erakusten du, ordea, oraindik ere dikotomia horren arabeko kapital sinbolikoaren banaketa gertatzen dela bertso-munduan ere. Izan ere, bertsolari legitimoaren ideia *euskaldun zahar* izatearekiko nolabaiteko korrelazioan dagoela adierazten du, ezinbestean.

BENETAKO BERTSOLARIA. MUTANTE BAT PLAZAN

I
Eraldaketa ez da, beraz, diskurtso soiletatik etorriko. Bertso-munduak, *hiztun legitimoen mundu* gisa, errepresentazio bidez ere eraldatu lezake hiztun legitimoaren inguruko ideologia. Hiztun berriek bertsolari gisa errepresentazioa lortzea, ordea, loturik dago bertsolari legitimoaren ideiarekin.

Bertsolari gisa legitimitatea lortzea unean uneko kanonarekin eta bertsolariari loturiko iruditeriarekin lotua dago, besteak beste. Eta iruditeria horri dagokionez, bertsolaria hiztun legitimoa da lehenik eta behin, ezer baldin bada. Hala behar du. Baina, ez hiztun legitimoa soilik. Bertsolari legitimoaren ezaugarriak ere negoziatuak izan dira eta negoziatioan daude bertso-munduaren baitan. Gauza bat da *bertsotan egiten jakitea*, eta bestea *bertsolari izatea*.

Bertsolari legitimoaren figurari esleitzen zaizkion ezaugarriak, bertso-munduaren baitan negoziatzen dira, garaiz garai; txapelketen bidez, saioen merkatu irizpideen bidez eta bertsolaritzari buruzko diskurtsoen bidez, besteak beste. Hala, denboran zehar aldaketa nabarmenak jasan ditu –a artikulu mugatzailean *bertsolariaren* figurak. 70ko hamarkadan esaterako, *benetako* bertsolaria ez zen emakumea²². Ez zen hiritarra edo erdal gunekoa²³. Ez zen *kanpotik* etorria²⁴. Ez zen bertso-eskolan ikasia. Eta ez zen hiztun berria. Benetako bertsolari izatetik urruntzen zuen bat halako ezaugarriren bat gorpuzteak; *benetako* bertsolaria *berez* bertsolaria zena zelako. Sena zuena. Etorria. Eta berezko-tasun hori pertsona profil bati soilik egotz zekiokkeen: baserri giroko gizon jatorriz euskaldun eta euskaldun zaharrari, hain zuzen.

Bertso-eskolan ikasi izanak orduko bertsolariaren kanonaren bazterretan kokatu zituen hasera batean, lehen bertso-eskolako bertsolari haiek. Oso ongi egin zezaketen bertsotan, teknikaz zuzen eta diskurtsoz egoki, baina, beti izango ziren *in vitro* sorturiko bertsolariak eta ezinezkoa izango zitzaien *benetakoaren* balioaz jabetzea. Bertsotan ederki egiten duen *berezko* bertsolaria beti izango zen bertsotan ederki egiten zuen bertso-eskolako bertsolaria baino *bertsolariagoa*. Ez zegoen

**70ko
hamarkadan
esaterako,
benetako
bertsolaria ez zen
emakumea. Ez
zen hiritarra edo
erdal gunekoa. Ez
zen kanpotik
etorria. Ez zen
bertso-eskolan
ikasia.**

Gaur egun bertsolariaren irudia ez da lehen bezain monolitikoa. Bertsolaria emakumea ere izan liteke. Bertsolaria hiritarra ere izan liteke. Eta hiztun berria ere bai.

beste aukerarik, ordea. Bertso-eskolako bertsolariak legitimatu ezean bertsolaritza desagertzea kondenaturik zegoen. Bertso-munduak aski intuizio izan zuen orduan horretaz jabetzeko, eta pixkanaka joan ziren ezaugarri horiek negoziatzen, ideologiak zartatzen eta bifurkatzen. Eta denbora tarte aski laburrean, bertso-eskolan ikasia izatea, onartu beharreko ezaugarri bat izatetik bertsolari legitimoaren ezaugarri izatera heldu da²⁵.

Zartatze ideologiko horrek ateak zabaldu zizkion *benetakotasun* balorerik egozten ez zuten bestelako ezaugarriak ere bertsolariari atxikigarriak bilaka zitezten, eta, ondorioz, gaur egun *bertsolariaren* irudia ez da lehen bezain monolitikoa. Bertsolaria emakumea ere izan liteke. Bertsolaria hiritarra ere izan liteke. Eta hiztun berria ere bai²⁶. Baina *benetakotasunaren* balioan oinarritzen den ideologia ez da erabat gainditu, eta ezaugarriok erabat baztertzaila izateari utzi badiote ere, legitimotasun handiagoa du oraindik, *a priori*, emakumea ez denak, hiritarra ez denak eta hiztun berria ez denak. Exotikotasunetik (hitzaren adiera etimologikoenetik) edo salbuespentasunetik baloratuak izan litezke ezaugarriok. Gutxitan, ordea, *benetakotasunetik*. Eta *benetakotasunaren* balorean oinarritzen den legitimazioak zailtzen duen bezala hizkuntza gutxituetako hiztun berriak hiztun aktibo bilakatzea, *benetakotasunaren* balorean oinarritutako legitimazioak zaildu dezake *benetako* bertsolariaren ezaugarriak ez dauzkatenak bertso-tara hurbiltzea.

Hiztun berriak bertsolari legitimoaren iruditeriaren parte izan ahal izatea, bertso-munduan negoziatuko da. Ez gizartearekiko modu isolatuan noski, bai, ordea, autonomia jakin baten baitan. Bertso-munduko sozializazio esparruetan bertsoan gaitutako hiztun berriak kantura plazaratu ahala, bertsolari legitimoaren ideia eraldatzen joango da. Eta aldi berean, hiztun berriak plazaratu daitezen bidea erraztuko luke bertsolari legitimoaren ideia eraldatzen hasteak, bertso-munduaren baitako sozializazio espazioetan intenzionalki eraginez (hezkuntza arautuan, bertso-eskoletan, edo plazetan, esaterako). Eta bertsolari hiztun-berri gehiago sortu ahala, *hiztun legitimoen ordezkari* gisa, errepresentazio bidez ere eraldatu liteke hiztun legitimoaren inguruko ideologia.

ONDORIO GISA

I Bertsoan aritzea euskaraz aritzea da, bertsoan trebatzea euskaraz trebatzea, eta gaitasunak zein erabilerak lotura dute hiztunak bere buruari egozten dion legitimitatearekin. Bestalde, bertsolaritza-eremuak berak, eremu linguistiko orokorretik begiratuta duen zuzentasun eta

eredugarritasun balioengatik, alde batetik, euskararen erabilera trinkoko eremu gisa irakurria delako, bestetik, eta, azkenik, euskaldun-zaharren mundu gisa irakurria delako, hiztun berrien kanpo-legitimaziorako ere eremu bikaina da bertso-mundua.

Barrura begira bertso-munduak ere badu bere burua euskaldun zaharren mundutzat, eta hizkuntzaren *gune sinbolikoaren* muin-muinean kokatzen du bere burua. Bertsolari gisa legitimitatea nahi duenari, beraz, euskaldun zahar *passinga* eskatzen dio kanonak. Bertso-munduak berak, ez du praktikan errepresentazio bidez gaur egungo hizkuntza ideologia zalantzan jartzen, ideologia hori bera eraldatzen duen diskurtsorik sortzen eta hedatzen badu ere.

Diskurtso mailan hiztun berriekiko inklusioa izatea politikoki zuzena bilakatu bada ere bertso-munduaren baitan –eta bada zerbait-, oraindik ere indarrean dago *benetako bertsolaria* eta *benetako hitzuna* lotzen dituen ideologia. Eta alde horretatik, nago arnas laburreko *benetakotasunaren* ideologia murriztaile hori eraldatzeko ez ote den estrategikoa, bertso-munduari dagokionez, euskalduntasunari buruzko diskurtsoak ez ezik *bertsolaritasunari* buruzko diskurtso berriak pentsatzea, praktika berriei bide emanez –eta alderantziz-, *benetako bertsolariaren* ideia bitartez eragiteko, hain zuzen, *benetako hitzunaren* ideian. ●

OHARRAK

1. *Lan honek Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Sailaren laguntza jaso du (IT-881-16). Era berean, eskerrak eman nahi nizkieke Jone Goirigolzarri eta Harkaitz Zubiriri beraien oharrengatik.*

2. Komeni da argitzea *hiztun berri* izendapenak zein hiztun motari egiten dion erreferentzia. *New speaker* terminoarekiko analogiaz, hiztun berri gisa kategorizatzen da hizkuntzaz etxeko transmisioa ez den beste moduren batean jabetu den hitzuna, modu bateko edo besteko hezkuntza formala izan duena hizkuntza jabetuntzarako bitarteko, bakarra izan ez bada ere (O'Rourke, Pujolar eta Ramallo, 2015). *Hiztun berri* izendapenaren sorreran, funtsean, *non-native* bezalako izendapenen gutxiespeneko konnotazioak saihesteko asmoa dago. (O'Rourke et al., 2015). Euskararen kasuan, *new speaker* izendapenak ez bezala, *hiztun berri* terminoak berekin dakar *euskaldun berri* izendapenaren oihartzuna, eta oihartzunak nahigabe konnotazio gutxieslea ere berekin dakarrelakoan nago. Dena den, termino honen aldeko hautua egingo dut, lehenik eta behin, ez nagoelako hoberik proposatzeko moduan, eta bestetik, euskal testuinguruan kontzeptu honen jiran egindako ikerlanek izendapen hori bera erabili dutelako dagoeneko.

3. Hala da gurean ere. Euskararen inguruko ideologiaren erakuntzan eragin handia izan zuen José María Sánchez Carrión "Txepetx"-ek hiztunen sailkapen batean oinarrituriko euskararen berreskurapenerako proposatutako teorian, *jatorrizko euskaldun alfabetatuek* eta *hiztun berri jatortuek* osatzen dute hiztun komunitatearen *gune sinbolikoa*, hots, hizkuntzaren biziberritzearen eragile nagusien multzoa (Sánchez Carrión, 1987). Hiztun moten arteko hierarkia argia da, ordea: *gune sinbolikoaren* erdigunean alfabetatutako euskaldun zaharrak daude. Bigarren geruza osatzen dute hiztun berri *jatortuek*. Teoria honen arabera, beraz, hiztun ideala *berezko hitzuna* baino ezin da izan.

4. "Eremu" kontzeptua Pierre Bourdieu-ren zentzuan darabilt (Bourdieu, 1991, 1992, 1994; Bourdieu eta Wacquant, 1992) dagokidan lan-esparrurako duen egokitasunagatik.

**Nago ez ote den
estrategikoa,
bertso-munduari
dagokionez,
euskaldunta-
sunari buruzko
diskurtsoak ez
ezik
bertsolaritasunar
i buruzko
diskurtso berriak
pentsatzea
benetako
bertsolariaren
ideiaren bitartez
eragiteko
benetako
hiztunaren
ideian.**

Alde batetik, hizkuntza-eremu orokorra eta bertso-eremua (artikulu honetan nagusiki bertso-mundu deitu dudana) bereizteko aukera ematen dit, eta bestetik, hiztunen eremuaren baitako legitimitatea edo legitimitate eza eremuaren baitako kapital sinbolikoaren (eta bestelako kapitalen) banaketa eta (bir)definizio dinamikekin zuzenean lotzeko aukera ematen dit.

5. Gazteei buruzko ezagutza eta jarrera datuek erakusten dutenaren arabera, pentsatzekoa da joera honetan bihurtune bat gerta daitekeela datozen hamarkadatan. Ikuspegi ezkorrenen arabera, ordea, ezagutzak eta jarrerak ez dute etxeko hizkuntza transmisioaren gorakadarik bermatzen bere horretan.

6. Hiru aldagaien kasuan emaitza onenak guraso euskaldunak zituztenek erakutsi zituzten, eta ahulenak berriz guraso erdaldunak zituztenek.

7. Modu askotara sailkatu eta multzokatu dira faktoreak Modu integratu ala isolatuagotan, hiztunaren inguruneari dagozkion faktoreekin batera, hiztunaren beraren motibazioa, hizkuntza ideologia eta gaitasun objektibo zein subjektiboa dira hiztunaren hizkuntza hautua baldintzatuko duten faktore nagusitako batzuk (Coyos, 2007, 2009; Martínez de Luna, 2004). Faktore horiek elkarerraginean artikulatzen dira, noski, eta erabilerak berak ere berrelikatzen ditu aipatu faktoreak. Hiztun batzuen ibilbidean faktore hauetako bakoitzak pisu gehiago edo gutxiago izan dezake, eta denboran alda daitezke, gainera, pisu erlatiboak.

8. Kakotx artean darabilt kontzeptua, ideologikoki markatua izateaz gain hizkuntza ideologiaren ikuspegitik, genero perspektibatik ere karga sexista handikoa delako. Eta aldi berean, terminoa badarabilt, uste dudalako merezi duela azpimarratzea “ama hizkuntza” izendapenaren karga biologizistak lotura zuzena duela, hain zuzen ere, hizkuntzaren ikuspegi esentzialistarekin, “lehen hizkuntza” izendapenak ez bezala.

9. Hizkuntza nahikoa menperatzen duela sentitzen ez duen hiztunak nekez izango du bere burua hiztun legitimoztat. Eta era berean, parekoak ez badio irizten hizkuntza behar bezain ongi erabiltzen duela, ez du hiztuna legitimoztat izango.

10. “Racial passing” edo “passing” deitzen zaio –nagusiki Amerikako Estatu Batuetan-mestizoak ziren norbanakoek –eskuarki- zuri gisa irakurriak izatearen esperientzia. Terminoa XVIII. mendekoa bada ere, berez, XIX-XX. mendeetan sartu zen lexiko arruntean, gero eta arruntagoa zen fenomeno hura izendatzeko. Alabaina, azken urteotan *passing* terminoaren esanahia zabaldu egin da, arrazari dagozkion esperientziei ez ezik bestelako bazterreko identitateen inguruko esperientziak adierazteko ere erabiliz, ikuspuntu intersektional batetik.

11. Euskal soziolinguistikan ere teorizatua izan da diferentzia hau. Euskal eremu linguistikoko ideologiaren eraikuntzan eragin handia izan zuen José María Sánchez Carrión “Txepetx”-ek hiztunen sailkapen batean oinarrituriko euskararen berrekurapenerako teoria proposamenaren arabera, *jatorrizko euskaldun alfabetatuek* eta hiztun berri *jatortuek* osatzen dute hiztun komunitatearen *gune sinbolikoa*, hots, hizkuntzaren biziberritzearen eragile nagusien multzoa (Sánchez Carrión, 1987). Hiztun moten arteko hierarkia argia da, ordea: gune sinbolikoaren erdigunean alfabetatutako euskaldun zaharrek leudeke, eta bigarren geruza osatuko lukete hiztun berri *jatortuek*. Horretarako egin beharreko prozesua, gainera, *jatortzea* da. Hots, *euskaldun zahar* gisa irakurria izateko adinako *passing*-a erdiestea, beste era batera esanda. Gaur egun operatzen duen hizkuntza ideologia honen arabera, beraz, hiztun berria hel daiteke hiztun legitimo izatera, beti ere kategoria esentzialista baten unean uneko definizioaren baitako ezaugarri batzuk bereganatzen baditu. Eta noski, euskaldun zaharrek izango dute legitimitatea ezaugarri horiek aski ongi gorputzen dituen ala ez erabakitzeko.

12. Adin tarte horretan bi bakarrik ari direlako bertsoan, beraiek izanik IEHko lehen hiztun berri bertsolariak.

13. 2014an egin nion lehen elkarrizketa Aitorri (17 urte zituela), eta 2016an Nahari (18 urte zituela). Bigarren elkarrizketa, aldiz, 2018an egin nien biei (21 eta 20 urterekin, hurrenez hurren).

14. Hemendik eskerrik zintzoenak eman nahi dizkiet Nahia eta Aitorri, elkarrizketetarako izan duten prestutasunagatik, alde batetik, eta lan honen argitalpenerako eman didaten konfiantzagatik, bestetik. Hori gabe ikerketa honek ez luke argitaratzerik izango, ez eta

zentzurik ere argitaratzeak.

15. 2017ko BTN17ko finalean entzun zen lehen gaia honakoa izan zen: “Euskara-elkarte bateko borondatezko bi kide dira Igor eta Aitor. Igorrek uste du taldearen jarduna profesionalizatzen hasi beharra dagoela. Aitor ez dago ados”.

16. 2017ko IEHko eskolarteko finaleko bakarkako gaia, berriz, honakoa: “Zergatik nahiago du gazteak euskara jakinda ere, lagun artean frantsesez aritu?”

17. Gogoratzen naiz lehengo amonen zapi gaineko gobaraz/ gogoratzen naiz lehengo amonaz, gaurko amaz ta alabaz/ Joxei eta zuei mila zorion, miresmenaren zirrarez/ ta amaituko dut txapel zati bat zuek guztiontzat lagaz/ Gure bidea ez da erreza bete legez, juizioz, trabaz/ Euskal Herriko lau ertzetara itzuliko gara gabaz/ eta hemen bildu dan indarraz, grinaz eta poz taupadaz/ herri hau sortzen segi dezagun euskaratik ta euskaraz. (BEC, Barakaldo. 2017-12-17. Txapeldunaren agurra.)

18. Hogei bertsolarietatik ba da etxean euskara jaso ez duen bakarra eta hogeitik hiru soilik gurasoetako bat euskalduna ez dutenak.

19. Txapelketetako datuei begiratzen badiegu, IEHko lurraldekakoan 2014an hartu zuen parte lehen aldiz euskara etxean jaso ez duen bertsolari batek (hemezortzitik bakarrak), Aitorrek, hain zuzen ere, eta bi izan ziren (2014ko parte-hartzailea horietarik bat) 2016an parte hartu zutenak (hamabostetik bi), Aitor eta Nahia. Eskolarteko txapelketei begiratzen badiegu, proportzioa altuagoa da, eta baita haurren bertso-eskoletako proportzioa ere. Badirudi zenbat eta plazako ibilbidean aurrerago, orduan eta proportzio apalagoa dela hiztun berriena, oraindik orain.

20. Amets Arzallusen agur honek, esaterako, euskara irakatsi izana eskertzen dio amari: Zerutik begira daude/Joxe eta Manuel Mari/ziega zulotik entzuten/ beste euskaldun ugari./ Musu bat Iparraldeko/ bertso eskolako haurrari/ lagundu nauten guziak/ Olatz eta arrega bi/ baina ni ez bainaiz hemen/ neuk sortu hutsean ari/ aitarena den txapel hau/ eskaintzen diot amari/ haur nintzela euskaraz/ erakutsi zidanari. (2013-12-15, BEC. BTN13 Txapeldunaren agurra.)

21. Hizkuntza etxetik kanpo ikasi izanaren aitortza modu positiboan aipatzen duen bertsorik ezagunena Jon Maiak 1997ko finaleko bukaerako agurrean botatakoa da, ziurrenik: Ama Extremadura, aita Zamoratik/abueta ta abuelo haien aurretik/ herri hontan sustraitzen asmatzeagaitik/ neuk'e maita dekazet guztien gainetik./ Euskeraz badakit, bertsoz darabilkit/ dena zuengatik, halaxe dagokit/ denek kantatu dute nere ahotik. (1997-12-14, Donostia. BTN97 Finaleko bukaerako agurra.)

Hamarkada bat beranduago Xabi Payak ikastolara eraman izana eskertu zion amari: “Bost izen bota nahi dodaz/ merezi daben neurrira:/ maisu handi Amuriza/ eta Lopategi biba/ Trino ta Joseba Santxo/ epaile onenak dira/ Bosgarrena ulertu barik/ hor egongo da begira./ Tú no nos diste el euskera pero nos diste la vida/ Nos llevaste a la ikastola/ Aprendimos enseguida/ Ya es hora de que entiendas/ el canto que nos motiva/ Esta txapela es tuya/ ai nire amatxu querida.” (2006-12-16, Bilbo. Bizkaiko txapelketako txapeldunaren agurra.)

22. Funtsean, “gorputz emeak ez baitira bertsoetarako bizitoki” (Hernández 2016: 17). Gai honi buruz sakontzeko, ikus, baita ere Mari Luz Esteban, 2004 eta Alberdi, 2014.

23. Oihana Bartra bilbotar bertsolariak hala erantzun zion bertso-munduko hedabide propio bati eskainitako elkarrizketa batean: “Nik uste dut bertsotan hasi nintzenetik ohartu nintzela desberdina nintzela, ez? Hasteko nire bertso-kide gehienek bizkaieraz hitz egiten zuten beraien artean eta nik batzuk ez nituen ulertu ere egiten... Orduan ni nintzen pixka bat desberdina zena, beste mundu batetik zetorrena, eta gaur egun ere nabaritzen dut hizkuntza aldetik, adibidez, nik diferente hitz egiten dudala. Ez bakarrik euskera, bizkaiera, batua... ez dakit, badagoela kultura urbano baten, ez dakit nola esan, igual asko esatea da e, baina, badagoela kultura urbano baten adierazpidea, bertsotara ekartzea ere iruditzen zait izan ahal dela euskal mundutik ez gatozen bertsolarion ekarpena.” (Bartra, 2018).

24. Jon Maiak 1997ko finaleko bukaerako agurra bota zuenean, ez da hutsala, esaterako, bere hizkuntza gaitasuna eta erabilera azpimarratzea (“euskeraz badakit, bertsoz darabilkit”), familiaren jatorri ez-euskalduna “aitortu” ondoren. Izan ere, bazekien familia jato-

rriz Extremadura eta Zamorakoa izateak ez zuela bat egiten bertsolariaren irudiarekin: “Erabaki nuen ezin nuela bertso hura hasierako agurrean bota. Besteek nirekiko ordura arte eraikitako begirada erabat baldintza zezakeen eta ez zen hura horretarako eguna. Egun horretan entzuleek, epaileek, ni bertsolari gisa juzgatzea nahi nuen, bestelako distorsiorik gabe, gainerako zazpiak bezalaxe.”

(Maia, 2017: 13)

25 2017ko txapelketan publikoak gustukoaren zituela aitortutakoaren artean hogeitik hiru baino ez dira bertsoan bertso-eskolatik kanpo ikasitakoak, esaterako.

26 Zerrenda honi gehitu dakizkioke gizartean bereizkeria iturri izan daitezkeen ezaugarriak oro. Hemen aipatu ditudan bertso-munduaren baitan eztabaidagai izan direnak eta horien inguruan diskurtso gutxi-gehiago eraiki bat dutenak dira.

ERREFERENTZIAK

- Alberdi Estibaritz, Uxue (2014). Gorputzak, gorpuzkerak eta gorputzal-diak bertsolaritza. In Gema Lasarte eta Amaia Alvarez (ed.), *Gorputza eta generoa: Teoria didaktika eta esperientziak*. 145-162. Bilbo: UEU.
- Akizu Bidegain, Maialen (2018). Diskurtso komunitatea. Bertsolaritza-ren kasua. Gradu Amaierako Lana. EHU.
- Amorrortu, Estibaliz; Ortega, Ane eta Goirigolzarri, Jone (2017). Euskararen hiztun aktibo bihurtzeko gakoak. *Bat: Soziolinguistika aldizkaria*, (104), 1.
- Apodaka, Eduardo (2015). Identitatea eta Anomalia. Iruñea: Pamiela
- Arzallus, Amets (2013-03-24). *Ama Hizkuntza*. Hemendik hartua: http://www.erabili.eus/plangintzak/gurien/dokumentuak/2013/korrikaren_lekukoaren_mezua.pdf [azken kontsulta 2018-08-22].
- Bartra, Oihana (2018, maiatzak 4). *Oihana Bartrari elkarrizketa – Bertso ikuspegia: “Hizkera urbanoan egitea ere bada ekarpen bat”*. Hemendik hartua: <https://bertsoa.eus/albisteak/6870-bertso-ikuspegia-hizkera-urbanoan-egitea-ere-bada-ekarpen-bat> [azken kontsulta 2018-08-22].
- Boix-Fuster, E. eta Paradís, A. (2015). Ideologies and trajectories of ‘new speakers’ in bilingual families in Catalonia. *Revista de Llengua i Dret*, 63, 165-185.
- Bourdieu, P. (1991 [1982]). The Production and Reproduction of Legitimate Language. In J.B. Thompson (arg.), *Language and Symbolic Power* (43-65 or.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- (1992). *Les règles de l’art. Genèse et structure du champ littéraire*, Paris, Seuil, « Libre examen ».
- Bourdieu, P., eta Wacquant, L. (1992). Réponses, Pour une anthropologie réflexive, Paris Seuil, coll. « Libre Examen ».
- Bourdieu, P. (1994). *Raisons pratiques*, Paris, Seuil, « Points essais ».
- Costa, James (2015). New speakers, new language: on being a legitimate speaker of a minority language in Provence. *International Journal for the Sociology of Language*. Issue 231.
- Coyos, J. B. (2007). *Écart entre connaissance et usage d’une langue minori-*

- taire: modèles théoriques et cas de la langue basque. In: A. Viaut (ed.), *Variable territoriale et promotion des langues minoritaires* (411-427). Pessac : Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine.
- Coyos, J. B. (2009). *Écart entre connaissance et usage d'une langue minoritaire: essai de typologie des facteurs. Le cas de la langue basque*. In : *Politique linguistique et enseignement des Langues de France Toulouse 26-27 mai 2005 (Colloque)*.
- Esteban Galarza, Mari Luz (2004), *Antropología del cuerpo. Género, itinerarios corporales, identidad y cambio*, Edicions Bellaterra, Bartzelona.
- Eusko Jaurlaritz (2018). VI. Inkesta Soziolinguistikoa. <http://www.euskadi.eus/eusadierazle/listaV1.apl?idioma=e&tema=1>
- Goirigolzarri, J., Manterola, I., & Salces, G. (2015). Euskararen hiztun eta erabiltzaile berriak: normalizaziorako gakoak. *BAT Soziolinguistika Aldizkaria* 96, 139-175
- Guzmán, Paco y Platero, Raquel (Lucas) (2012): *Passing, enmascaramiento y estrategias identitarias: diversidades funcionales y sexualidades no-normativas*. En *Intersecciones: cuerpos y sexualidades en la encrucijada*, Raquel (Lucas) Platero (Ed.). Barcelona: Bellaterra. <https://core.ac.uk/download/pdf/36118599.pdf>
- Hernández García, Jone Miren (2016). "Odolak badu generorik? Edo zergatik gorputz emeak ez diren bertsoetarako bizitoki". In: *Etnografía feminista Euskal Herrian. XXI. mendera begira dagoen antropologia*. Bilbo: Udako Euskal Unibertsitatea eta Euskal Herriko Unibertsitatea, 27-42.
- Hornsby, Michael (2015). *Revitalizing Minority Languages : New Speakers of Breton, Yiddish and Lemko*. Palgrave Macmillan.
- Jauregi, P. (2003). *Euskara eta gazteak Lasarte-Oria II. Hizkuntzazko jokoak*. Lasarte-Oria: Lasarte-Oriako Udala. Euskarako Batzordea.
- Kasares, P. (2014). *Euskaldun hazi Nafarroan. Euskararen belauneko belauneko jarraipena eta hizkuntza sozializazioa Nafarroako familia euskaldunetan*. Bilbo: Euskaltzaindia.
- Lujanbio, Maialen. (2017-03-01). "Euskaratik eta gure mundu erreferentzialetik egin behar dugu, besteen ispiuetan gure buruaren bila ibili gabe". *Sustatu*. Hemendik hartua: <https://sustatu.eus/elgoibarkoizarra63@/1489147157> (Azken kontsulta 2018-08-22)
- Maia Soria, Jon (2017). *Berriak jaiotzen*. Lanku argitalpen zerbitzuak.
- Martínez De Luna, Iñaki (2004). Euskararen erabilera egokirako gizarte baldintzak. In *zenbaiten artean, Egokitasuna hizkuntzaren erabileran*. VIII. Jardunaldiak. 11-38. Bilbo: Mendebalde Euskal Kultur Alkartea.

- O'Rourke, Bernadette, Ramallo, Fernando (2011). The Native – Non-native Dichotomy in Minority Language Contexts. Comparisons between Irish and Galician. *Language Problems and Language Planning*, 35 (2): 139-159.
- (2013). Competing Ideologies of Linguistic Authority amongst New Speakers in Contemporary Galicia. *Language in Society*, 42: 287-305.
- (2015). Neofalantes as an Active Minority: Understanding Language Practices and Motivations for Change amongst New Speakers of Galician. *International Journal of the Sociology of Languages*, 231, 147-165.
- O'Rourke, B., Pujolar, J. eta Ramallo, F. (2015). New Speakers of Minority Languages: The Challenging Opportunity. *International Journal of the Sociology of Language*, 231: 1-20.
- Ortega, A., Amorrortu, E., Goirigolzarri, J., Urla, J., Uranga, B. (2013). Hiztun berrien hizkuntzaidentitatea: «nolako euskalduna naiz?». *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 87-88, 151-170.
- (2014). Nous parlants de basc: identitat i legitimitat. *Digithum*, (16), 6-17.
- Ortega, Ane; Amorrortu, Estibaliz; Goirigolzarri, Jone eta Urla, Jacqueline (2016). Euskal hiztun berriak: esperientziak, jarrerak eta identitateak. *Administrazioa euskaraz*, (97), 20-21.
- Ortega, A., Urla, J., Amorrortu, E., Goirigolzarri, J., Uranga, B. (2015). Linguistic Identity Among New Speakers of Basque. *International Journal of the Sociology of Language*, 231: 85-105.
- Ortega, A., Amorrortu, E., & Urla, J. (2017). Basque Standardization and the New Speaker: Political Praxis and the Shifting Dynamics of Authority and Value. In *Standardizing Minority Languages (Open Access)*, 32-54. Routledge.
- Paya Ruiz, Xabier (2003-12-21). Euskaldun berri zaharraren teoria. UKberri. Hemendik hartua: <https://hiruka.eus/komunitatea/Ukberri/1421257517284-euskaldun-berri-zaharraren-teoria-xabier-paya-ruiz-bertsolaria> [azken kontsulta 2018-08-22].
- Pujolar, J., González, I., Font, A. eta Martínez, R. (2010). Llengua i joves. Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament d'Acció Social i Ciutadania. Secretaría de Joventut.
- Pujolar, J. eta Puidgevall, M. (2015). Linguistic Mudes: How to Become a New Speaker in Catalonia. *International Journal of the Sociology of Language*, 231: 167-187.
- Ramallo, F., & O'Rourke, B. (2014). Perfils de neoparlants de gallec. *Digithum*, (16), 18-24.

- Renfrow, Daniel G. (2004). A cartography of passing in everyday life. *Symbolic Interaction*, 27(4), 485-506.
- Sánchez Carrión, J. M. (1987). Un futuro para nuestro pasado. *Claves de la recuperación del euskara y teoría social de las lenguas*.
- Smith-Christmas, C., Murchadha, N. P. Ó., Hornsby, M., & Moriarty, M. (Eds.). (2017). *New speakers of minority languages: Linguistic ideologies and practices*. Springer.
- Urla, J., Amorrortu, E., Ortega, A., Goirigolzarri, J. eta Uranga, B. (2016). Authenticity and Linguistic Variety among New Speakers of Basque. In *Language Documentation & Conservation*. Special Publication, 9. Vera Ferreira eta Peter Bouda (arg.), 1-12.
- Urla, J., Amorrortu, E., Ortega, A., Goirigolzarri, J. (2018). Basque Standardization and the New Speaker: Political Praxis and the shifting dynamics of authority and value. In P. Lane, J. Costa, H. De Kome, *Standardizing minority languages: competing ideologies of authority and authenticity in the Global Periphery* (24-46). Birmingham: Routledge.
- Woolard, Kathryn (1998). Language ideology as a field of inquiry. In B. Schieffelin, K. Woolard eta P. Kroskrity (arg.), *Language Ideologies: Practice and Theory*, 3-47. Oxford: Oxford University Press.
- (2008). Language and identity choice in Catalonia. The interplay of contrasting ideologies of linguistic authority. In K. Suselbeck, U. Muhlschlegel, P. Masson (arg.), *Lengua, nación e identidad: La regulación del plurilingüismo en España y América Latina* (303-323). Madrid: Iberoamericana.
- Zubiri, H; Aierdi, X.; Retortillo, A. (2018). *Hirugarren Bertsolaritzaren Azterketa Soziologikoa*. (Ikerketa argitaratugabea). Mintzola Fundazioan aurkeztua, Villabona.